

Výběh koňů Převalského je téměř hotov

Novou expozici koňů Převalského otvírá brněnská zoo v neděli 28. 8. 2005 – naposledy mohli návštěvníci Zoo Brno pozorovat divoké koně před přibližně třiceti lety. Nový areál zbudovali zaměstnanci zoo v místě bývalého výběhu velbloudů, sousedícího s Dětskou zoo.

Původní rovinatý výběh s rozvolněnou skupinou vzrostlých listnáčů, obehnaný plotem z kovových trubek, doznal radikálních změn. Po obvodu rozšířené plochy vyrostly terénní vlny připomínající členitý povrch mongolských stepí. Výběh nyní ohraničuje příkop maskovaný zmíněnými zemními úpravami s výsadbou zeleně anebo dřevěná ohrada kombinovaná s elektrickým ohradníkem. (Když se v 60. a 70. letech dřevěné ohrady kopytníků nahrazovaly kovovým zábradlím, bylo to považováno za pokrok. Dnes si při každém odstranění části tohoto dědictví oddechne a místy se rádi vracíme i k původnímu přírodnímu materiálu – dřevu.) Novou expozici doplňují dva architektonické prvky odpovídající rázu dnešní krajiny ve vlasti koňů Převalského: stáj ve tvaru jurty a napodobenina vahadlové studny.

Všechny stavební práce i sadovnické úpravy jsou už zcela či téměř dokončeny. Zvířata dovezeme z chovné stanice v Dobřejově u Písku, patřící Zoo Praha, asi týden před slavnostním otevřením nového domova. Zabydlí je tři klisny: osmnáctiletá Rea, dvacetiletá Petra a čtyřicetiletá Linda. Zoo Brno zatím nehodlá koňů Převalského rozmnožovat, protože tento druh je momentálně v zajetí přemnožen a náročné reintrodukční programy už běží. Aktuální situace se ovšem může změnit a zoo nevyklučuje, že se v budoucnu bude snažit i o odchov. Zatímni poslání expozice bude tedy čistě osvětové: kůň Převalského je názorným dokladem smyslu zoologických zahrad, bez nichž by přímý předek některých plemen domácích koňů dnes už neexistoval.

Poslední evropský divoký kůň, nazývaný tarpan, byl zastřelen roku 1850 na jihu Ruska. To, že divokí koně nadále žijí v těžce přístupných stepích centrální Asie, věděli především tamní pastevcí a lovci. Že se jedná o samostatný druh, netušil nikdo. Jakožto objevitel asijského divokého koně bývá většinou uváděn Nikolaj Michajlovič Prževalskij, což není přesné. Prževalskij, jehož jméno bývá většinou uváděno v jeho původní polské podobě Przewalski, nebyl ruský přírodovědec, nýbrž kartograf, který ve službách carské armády, v níž to dotáhl na generála, mapoval území, o která se na jihovýchodní výspě expandujícího ruského impéria začala zajímat i Británie, ovládající v té době Indii. Prževalskij si však všiml i okolní přírody – byl znám jako lovec a sběratel – a měl přátele mezi petrohradskými učiteli, jimž zasílal nálezy ze svých cest. Když v roce 1879 působil ve vojenské stanici Zajsan na rusko-mongolské hranici, domorodci mu občas ze stepi přinášeli zajímavé úlovky. Mezi dary se jednou objevil zastřelený divoký kůň. Prževalskij ihned rozpoznal vědecký význam tohoto jedince a jeho kůži a lebku poslal do zoologického muzea v Petrohradu. Živého divokého koně však Prževalskij nikdy nespatriil, což sám velkoryse přiznal, když napsal: „Nikdy se mi

Kůň Převalského v mongolském národním parku Hustai, foto 2004

nepodařilo ani uzřít divoké koně; viděl jsem jen daleko na horizontě od nich zvířená mračna prachu.“ V muzeu zásilku označili jako tarpan a terprve po dvou letech, když se zpracovávaly sběry z Prževalského cesty, zoolog I. S. Poljakov zjistil, že barva srsti i tvar lebky neodpovídají ani domácím koním, ani tarpanovi, ani oslu a že jde o vědě dosud neznámý druh divokého koně, což okamžitě vyvolalo senzaci v odborném světě. Na Prževalského počest Poljakov tento druh popsal jako *Equus przewalskii* – v české nomenklatuře používáme termín kůň Prževalského. Hlavními znaky, jimiž se kůň Prževalského liší od domácích forem, jsou krátká stojatá hřívá, tmavá nebo vodorovně pruhovaná srst na nohou, výrazně světlé okolí nozder a žíně na ocase ve dvou svazcích. Typický je také takzvaný úhoří pruh, tmavá linie táhnoucí se od hřívky ke kořenu ocasu, zachovaná také u některých plemen domácích kůňů.

Živí koně Prževalského se poprvé dostali do Evropy, když v roce 1900 N. I. Assanov dopravil čtyři klisničky z Mongolska do jihoukrajinské aklimatizační stanice v Zoo Askania Nova, kde se divocí koně chovají dodnes. Zvířata cestou přezimovala na statku, který Assanov vlastnil v Altajské gubernii v městě Bijsku. Pravděpodobně tam také následujícího roku prodal německému obchodníkovi se zvířaty Carlu Hagebeckovi 28 hříbat, která v pořádku dorazila do zoo v Hamburku 27. října 1901. Hagenbeck získal v Bijsku v roce 2002 dalších 11 hříbat a Assanov zprostředkoval také několik dalších transportů do Askanie i Moskvy. Tím velké přesuny skončily a do zoologických zahrad se později dostaly jen ojedinělé importy. Na začátku 20. století žilo v lidské péči 54 kusů, základem dnešní populace se stalo jen 13 koní Prževalského.

Areál jejich přirozeného výskytu byl tehdy ještě dosti rozlehlý: na severu byl ohraničen řekou Orongo a jižními výběžky Mongolského Altaje, na jihu pohořím Ťan-Šan, na východě pohořím Ažbogd a na západě, v poušti Gobi, žil divoký kůň po 86. stupeň východní délky. Ještě ve 40. letech bylo sice možno na jihozápadě Mongolska potkat stohlavá stáda, areál výskytu se ale stále zmenšoval. Naposledy byl příslušník původní populace divokých koní v mongolské stepi spatřen roku 1968. Hlavní příčinou vymizení byl rozvoj pastevectví, který divoké koně odřízl od napajedel.

Úbytek koní Prževalského v divočině alarmoval pracovníky zoologických zahrad, v jejichž péči populace divokých koní naopak vzrůstala – dnes jich už jsou na dva tisíce. Pražská zoologická zahrada uspořádala v roce 1959 mezinárodní sympozium na záchranu koně Prževalského a při té příležitosti ji zoologická veřejnost požádala o vedení mezinárodní plemenné knihy. Koncem 80. let začaly v poušti Gobi vznikat aklimatizační stanice, z nichž byli do volné přírody dvou mongolských národních parků divocí koně poprvé vypuštěni v roce 1994. Dnes jich tam žije asi 150, další menší populace se nacházejí – jak v aklimatizačních výbězích, tak „na volno“ – v Číně a v Rusku. Neslavně skončil pouze pokus o vysazení koní Prževalského na jednom z ostrovů v Aralském moři. Když moře vyschlo, koně se rozutekli a lidé je postříleli.

Setkání adoptivních rodičů a sponzorů

Poslední srpnovou neděli si připomínáme výročí otevření Zoo Brno, to letošní bude dvaapadesáté. Oslavy opět spojíme se Setkáním adoptivních rodičů a sponzorů, které začne ve 14 hod. slavnostním otevřením nového výběhu koňů Převalského. Následovat bude kulturní program na pódiu U Velblouda, v němž mj. vystoupí swingový zpěvák Lad'a Kerndl a countryová kapela Maranta. Slavnostní den zakončí večerní prohlídka nasvícené zoo s odborným výkladem na vybraných stanovištích.

E. Stuchlík